

RAHVALUULE, AJALUGU JA „PÄRIMUSLIK AJALUGU”

Vaade valdkonnaseostele rahvalaulu „Eesti mees ja tema sugu” uurimuste näitel

TIIU JAAGO

Folkloristika tekkeajal XIX sajandi keskel ja teisel poolel oli rahvaluule valdavalt seotud kahe aruteluvaldkonnaga: rahvaluule kui rahva silme läbi nähtud ajalugu ja rahvaluule kui eestikeelne kirjandus. Tänapäeva folkloristikas on esil küsimused folkloori kujunemise dünaamikast muutuv as ühiskonnas, kus märksõnadeks on globaalsus, mitmekultuurilisus, infotehnoloogia, sotsiaalmeedia (vt nt Laineste 2012; Kõiva 2014; Heimo 2014; Siim 2014). Eeldan siiski, et ühele või teisele ajajärgule omased rõhuasetused ei välista teisi lähenemisviise. Käesolevas artiklis tuuakse fookusse rahvaluule ja ajaloo seosed pärimusliku ajaloo vaatepunktist.¹ XIX sajandi talurahva hoiakuid kirjeldava rahvalaulu „Eesti mees ja tema sugu” uurimuste võrdluses küsitakse, kuidas folkloristid on oma töödes ajalooandmeid kasutanud. Ühtlasi tulevad kõneks arutlused minevikupiltide ja nende kujunemisdünaamika üle.

Laulust „Eesti mees ja tema sugu” on kaks monograafilist uurimust: Oskar Petersi² magistriväitekirj 1935. aastast ja Ülo Tedre kandidaadiväitekirj 1954. aastast (trükisena 2003). Neis uurimustes käsitletav rahvalaul „Eesti mees ja tema sugu” sündis tõenäoliselt 1820. aastatel, ent muutus märkimisväärselt koos ühiskonna muutumisega kogu oma aktiivse kasutusaja vältel XX sajandi alguseni. Selle käigus tekkis ohtralt variante (Petersi analüüs tugineb 47 käsikirjalisele ja 43 suulisele variandile; Tedre kasutuses on veelgi rohkem variante). Teemaarenduste erinevusi ning salvide hulka ja järjestust arvestades jaotavad uurijad need omakorda viide (Peters) või üheksasse (Tedre) alarühma ehk redaktsiooni (Peters 1935: 7–8; Tedre 2003 [1954]: 39). Kuna „Eesti mehe” laulu üks episood puudutab 1841. aastal toimunud vastuhakku Pühajärve mõisas,³ on põhjust eeldada, et laulu vastu on huvi tundnud ka aja-

¹ Pärimuslik ajalugu kui uurimissuund hakkas rahvaluuleteaduses välja kujunema 1990. aastatel, tuginedes ühelt poolt varasematele rahvaluule ja ajaloo ühishäljal tehtud töödele, teisalt XX sajandi lõpul omasele teaduste interdistsiplinaarsusele. Kui uurimissuuna varasemas etapis tegeldi rahvapäraste minevikupiltide väljaselgitamisega ning vaadeldi, kuidas need seostuvad teiste ajaloopiltidega, siis nüüd huvitatakse üha enam minevikupiltide loomis- ja kasutusviisidest (vt nt Jaago 2014a).

² Oskar Peters (1903–1949) õppis Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas ja omandas 1935. aastal filosoofiamagistri kraadi (atesteeriti filoloogiateaduste kandidaadi kraadiks 1947. aastal). Ülikooli lõpetamise järel töötas ta eesti keele ja kirjanduse õpetajana, pärast Teist maailmasõda Keele ja Kirjanduse Instituudis teadussekretärina (Album Academicum 1994: 265).

³ Pühajärve mõisas toimunud konflikti põhjustasid ühelt poolt reformidega seotud probleemid, teisalt talupoegade vaesumine ja olukorrast väljapääsu otsimine. Kohalikule võimule saadeti appi sõdurid. Pühajärve rahutused lõppesid 30 mehe avaliku peksukaristusega.

loolased. Põgusalt mainib „Eesti mehe” laulu ajaloolane Hans Kruus oma varasemas Pühajärve sündmusi käsitlevas uurimuses (Kruus 1927: 11), jättes selle aga kõrvale mõni aasta hiljem avaldatud monograafiast (Kruus 1930). Kruusi, Petersi ja Tedre töid lähemalt vaadeldes käsitletakse siinses artiklis kolme teemat: kuidas on üldiselt mõistetud rahvaluule ja ajaloo omavahelisi seoseid; millistes seostes kasutavad Peters ja Tedre ajalooandmeid; mida kõnelevad nimetatud uurimused „700-aastase orjaöö” või teistegi stereotüüpikujundite kohta. Viimasel juhul ei asetu fookusesse mitte niivõrd rahvalaulus peegelduvad ajaloopildid, kuivõrd nende ajaloopiltide koht hilisemates tõlgendustes.

Rahvaluule ja ajalugu: käsitluse üldraam

XIX sajandil ja XX sajandi alguses olid ajalugu ja rahvaluule omavahel põimunud valdkonnad, seda nii Euroopa teadusruumis kui ka Eestis.⁴ Peter Burke (2004) on seda perioodi Euroopa teadusruumis iseloomustanud kui harmooniaaegastut (*the age of harmony*). Mida enam seostub ajalugu ja ajaloouurimine 1970. aastatel alanud narratiivse pöörde ja mälu-uurimisega (vrd nt Lorenz 2013), seda lähemal on teineteisele ka ajaloouurimine ja folkloristika. Burke nimetab seda lähenemisajajärguks (*the age of rapprochement*).

Hans Kruusi ja Oskar Petersi 1920.–1930. aastate ning Ülo Tedre 1950. aastate uurimused jäävad vahepealsesse ajajärku, mille Burke piiritleb 1920.–1970. aastatega ja nimetab kahtluse ajajärguks (*the age of suspicion*). Selle perioodi teadust iseloomustab teadusvaldkondade selge piiritlemine, mistõttu nii ajalooteadus kui ka folkloristika kujunesid eraldi ja paralleelselt. Põhja-Ameerika näitel kinnitab sama suundumust Richard M. Dorson (1961). Ta mainib küll suulise ajaloo (*oral history*) esilekerkimist 1950. aastate ajalooteaduses, ent see ei vähendanud tema tähelepaneku järgi ajaloo ja rahvaluule uurimise vahel olevat lõhet.⁵ Dorson täpsustab: kuigi rahvaluuleteaduses kasutati geograafilis-ajaloolist meetodit, ei seostunud „ajalugu” siin mitte pärimuse sotsiaal-ajaloolise keskkonna uurimise, vaid tekstimotiivide leviku kaardistamisega. Ühtlasi käsitleti rahvaluulet pärimusliikide kaudu, mis ei hõlmanud pärimuse esitust konkreetsetes ajaloolis-kultuurilises situatsioonis. Ajaloolased seevastu paigutasid rahvaluule anonüümsele alale, mis ei võimaldanud pä-

sega 4. detsembril 1841. Karistatutest kuus meest saadeti Siberisse või nekrutiks ja kuuele määrati aastane sunnitöö. Laulus kirjeldatakse rahva rahulolematust ja karistuspäeval toimunut. Üldisemalt iseloomustatakse laulus kujutatud perioodi ajaloo kui *Liivimaa vaikelule* järgnenud reformide ja rahvusluse tõusu etappi. (Vt nt Kruus 1930: 136; Rosenberg 2010: 80–82.)

⁴ Näiteks F. R. Kreutzwald osutas rahvajuttudele kui ajaloo uurimisallikale (Kreutzwald 1844a; 1844b). Jakob Hurt esitas rahvaluule (Hurda sõnakasutuses „rahvamälestused”) kogumise programmi, mille üks eesmärke oli rahva mineviku („eesti rahva ajaraamatu”) uurimine (Hurt 1989 [1871]). Kui Hurt keskendus eelkristliku ajaloo jälgedele otsimisele, siis Ado Grenzstein tegeles lähiajaloo sündmusi puudutavate mälestuste ehk ajaloolise traditsiooni kogumisega, mis Ea Janseni hinnangul „oli äratav ja mobiliseeriv rahvuslik aktsioon” (Jansen 1999: 117). Eriti Hurda ideed olid aluseks rahvuskeskse ajalookäsitluse kujunemisele (Kruus 2005 [1930]: 128–129; Kruus 2005 [1939]: 224–225; vrd Tamm 2012: 41).

⁵ Dorson viitab siin 1948. aastal New Yorgis Columbia ülikooli juures Allan Nevinsi juhitavale suulise ajaloo projektile, mida käsitletakse tänapäevase suulise ajaloo uurimise algusena selle institutsionaalses ja uurimismetoodilises mõttes (Thomson 2007: 51). Suulise ajaloo erijoon seisneb allikmaterjali loomisviisis: see on ajaloolase ja sündmuses osalenud jutustaja vaheline dialoog, mida käsitletaksegi kui kahe autori teksti.

rimust käsitleda analoogiliselt neile harjumuspärase ajaloo uurimisega, mille puhul on tavaks kasutada dokumenteeritud ja dateeritud materjale (Dorson 1961: 12–14).

Võimalik, et just sel kahtluse perioodil kujunes välja üks ajaloo ja rahvaluule seoste kirjeldamise viise – vastandamine. Dorson osutab näiteks ajaloolaste seas laialt levinud arusaamale, et rahvaluule tähendas kuulujutte, moonutatud pilti tegelikkusest, seda, mida ei saanud pidada tõeks, samal ajal kui ajaloolase ülesanne oli rekonstrueerida minevikusündmused nii, nagu need tegelikult toimusid (Dorson 1961: 12). David Hopkin kõneleb Prantsuse (ja üldiselt Euroopa) ajaloolaste seas levinud stereotüübist, mille järgi ajalugu seostatakse meeste tegevuse ning ajas ja ruumis määratletud sündmustega, rahvaluulet aga seevastu naiste argielulise maailmaga selle korduvuses (Hopkin 2004). Tänapäevase interdistsiplinaarse (või Burke'i järgi lähenemise) ajajärgu esindajana näitab Hopkin samas, kuidas sõdurite või meremeeste omaeluloolised argielu kirjeldavad jutustused võivad samuti olla meeste- ja tegudekeskse ajaloo uurimise allikaks.

Hoolimata teadusalade vastandumisest kahtluse ajajärgul on nii Petersi kui ka Tedre uurimustes ajalooandmetel märkimisväärne koht. Petersi geograafilis-ajaloolist meetodit rakendavas tekste (mitte esitusolukordi) võrdlevas uurimuses vajab uurija ajalooandmeid, mis viitaksid laulu tekkeajale. Tedre vajab aga ajalooandmeid, et leida tegureid, mis mõjutasid selle laulu teema arenguid konkreetsetes sotsiaal-kultuurilises keskkonnas. Tedre lähenemisviisile võib näha analoogiat ameerika folkloristi Dorsoni sama perioodi seisukohtadest: kuna rahvaluule eksisteerib konkreetsetes ajaloolistes kontekstis, siis tulebki rahvaluulet uurida sellest kontekstist lähtuvalt (Joyner 1989; vrd Dorson 1986). Eesti folkloristikas aitas sellist keskkonnakeskset lähenemisviisi 1930. aastatel ette valmistada senise filoloogilise suuna kõrvale tekkinud etnoloogiline uurimissuund (vt Hiiemäe 2003). Hilisemad arengud liigikesksest folkloristikast esitus- ja kontekstikeskse folkloristika suunas on neid lähenemisviise ja seisukohti süvendanud (vt Ben-Amos 2009 [1971]; Dundes 2002 [1977]). On ilmne, et rahvaluulealastes töodes ei jäeta ajalooküsimusi kõrvale ka perioodil, mida Burke nimetas kahtluse ajajärguks. Milles siis täpsemalt seisneb nende kahe teadusala vastandumine, paralleelne kujunemine?

Selle perioodi eripära varasema ja hilisema (vastavalt harmoonia ja lähenemise) ajajärguga võrreldes ei ole mitte niivõrd ajaloo- ja rahvaluuleuurimise kokkupuutumatuses, kuivõrd selles, kuidas üks või teine valdkond kasutas rahvaluule- või ajalooandmeid. Võib nõustuda Ameerika folkloristika arenguid analüüsinud Charles Joyneri tähelepanekuga, et ajaloo- ja rahvaluuleuurimise seosed on pikaajalised ja kestvad, ent selle seose spetsiifika oleneb uurijate põlvkonnast (Joyner 1989: 11–12). Nii Petersi kui ka Tedre „Eesti mehe” laulu käsitlevates uurimustes on ajaloolise konteksti selgitamisel oma koht, kuid ühtlasi paistavad silma ka põlvkondlikud erinevused. 1930. aastatel lähtuti folkloristlikes laulu-uurimustes geograafilis-ajaloolise meetodi teoreetilistest alustest ja uurimise eesmärgiks oli tekstivariantide võrdluse kaudu rekonstrueerida algtekst. Peters vajab ajalooandmeid, et laulus jutustatud sündmuste ning laulu levikut puudutavate andmete kaudu leida viiteid laulu tekkeaja ja -asjaolude kohta. Ühtlasi sisaldub Petersi käsitluses 1920.–1930. aastate Eesti avalikkuse ajaloohuvi: Peters loob dialoogi laulusündmuste ja levikuga seotud arutelude ning oma uurimistulemuste vahel. Sõnajärgsel pe-

rioodil olukord muutub. Folkloristikas nähakse senisest enam vajadust avada rahvalaulu sotsiaal-ajaloolist tausta (Laugaste 1946: 477, 484–485). Sellest teoreetilisest platvormist lähtub ka Tedre oma uurimuses. Mõistagi sobitus sotsiaal-ajalooline lähenemisviis laulu-uurimises nõukogudeaegse klassivõitluse ideoloogiasse (vrd nt Tampere 1965: 13–14). Seda mainib Tedre ka raamatu järelsõnas (Tedre 2003 [1954]: 452). Petersi uurimusega võrreldes võib siiski märgata Tedre käsitluse fokuseerimist minevikku ja ühtlasi kirjutamisega ajalooteemaliste arutelude puudumist.⁶ Folkloristikus plaanis ei olnud Tedre ülesanne rekonstrueerida algteksti, vaid eesmärk oli jälgida lauluvariantide ja -redaktsioonide ajaloolist kujunemist. Oma eelkäijate ja ühtlasi soome koolkonna kriitikuna toob Tedre esile, et rahvaluuletekste uuriti „väljaspool konkreetseid ajaloolis-olustikulisi tingimusi” (Tedre 2003 [1954]: 21). 1950. aastate folkloristikas ei olnud enam mõeldav lähtuda arusaamast, et rahvalaul loodi kindlal ajal, kindlas kohas ja kindlas vormis, ning et hili-semad variandid tulenesid otseselt algtekstist. Tedre käsitluses on ilmne, et laul kujunes levikuprotsessis, kus on olulised nii varasemad laulukihid kui ka teksti kohandamine uute meeoludega, lisades näiteks päevakajalisi teemasid või muutes mentaliteedirõhke. Tekste võrdleva analüüsi abil on võimalik pigem arutleda laulu kujunemissuundade kui algteksti üle (Tedre 2003 [1954]: 21–22). Ühtlasi saab küsida, mis lauljate arusaamistes muutus, kui lisandusid uued teemad ja suhtumised.

Tänapäeva folkloristika, sh pärimusliku ajaloo seisukohalt on Tedre uurimuses veel üks oluline viide. Ajaloolise konteksti loomisel kasutab ta muu hulgas mälestusi (Tedre 2003 [1954]: 43–45). Oma samateemalises ülikooli diplomitöös Pühajärve sõjaga seotud mälestusi tsiteerides arutleb ta: „Eks seegi pajatus kuulu folkloristlike nähtuste hulka, omapoolse stiliseerimisega ja faktide kaunis vaba tõlgendamisega. On kahju, et taolise materjali kogumisele ja uurimisele pole pööratud vähematki tähelepanu” (Tedre 1951: 57). See on valdkond, mille Oskar Loorits tegi 1920. aastatel rahvaluuleuurimise maastikul märgatavaks, 1950. aastatel paigutas Eduard Laugaste need pajatuste nime all klassikalisse rahvajutuliikide süsteemi ning 1970. aastatel analüüsis Mall Hiimäe neid pärimuse loomeprotsessi vaatepunktist (Loorits 1927; Laugaste 1957; Hiimäe 1978). Eelmainitud kolm pidepunkti tõsielule tuginevate lugude folkloristikus uurimises kuuluvad küll kõik vaadeldud kahtluse ajajärku, viitavad aga siiski teaduse seesmisele dünaamikale ja ühtlasi uurijate põlvkondlikule eristumisele.

Kokkuvõtvalt võib ajalooandmete kasutamises kahtluse ajajärgu folkloristikas välja tuua kaks aspekti. Esmalt, folkloristlikes töödes ei seatud uurimiskeskmesse mineviku rahvapärase tõlgendusega seotud küsimusi (nt minevikupiltide visandamist, mis oluks ootuspärane uurimisteema 1990. aastatel). Fookuses olid rahvaluuletekstide ja nende levikuga seotud küsimused. Teiseks, mälestusi või muid tõsielule tuginevaid jutustusi ei käsitletud

⁶ Tõsi, siin artiklis on kasutatud toimetatud versiooni, kus toimetaja „on halastamatult kärpinud kogu „marksistliku pealisehituse”, kuid käsitluse üldsuunitlust ta muuta ei saanud – see nõudnuks töö uuesti sõnastamist,” ütleb Tedre (2003 [1954]: 453). Õeldu ei viita siiski mitte sellele, et töö sisaldas koostamisega ajalootõlgenduste teemalisi arutelusid, nagu võis kohata Petersi monograafias, jutt on ajastuomastest ideoloogilistest aspektidest. Kahtlemata tuleb sellega arvestada, kuid seda enam tuleb esile asjaolu, et poliitilis-ideoloogiline raam ei määra otseselt lauluanalüüsi folkloristikku sisu: nagu ka antud juhul võib teatud ajaloolises situatsioonis tehtud uurimus olla ühtlasi ka ajatu tähendusega.

rahvaluulena. Pigem kasutasid neid materjale ajaloolased, et leida neist aja-loosündmustega seotud fakte, samal ajal kui rahvaluuleuurijad nende folkloristlikku tähendust sammhaaval avastasid.⁷ See erineb tänapäevast, kus mälestusi analüüsitakse kui jutustusi (vt Hopkin 2004; Korka 2013; Lorenz 2013; Jaago 2014b).⁸ Nii kujundavad ühtsena määratletava perioodi (nt kahtluse ajajärgu) seesmiselt nii erinevate uurijapõlvkondade lähenemisviisid kui ka nihked rahvaluuleteoorias. Just see dünaamika teeb võimalikuks liikumise järgmisse uurimisajajärku.

Ajaloo teemad Oskar Petersi ja Ülo Tedre monograafias

„Eesti mehe” laul kujutab sotsiaalseid probleeme, mis tekkisid XIX sajandi reformide käigus. Laulu esitusperiood jääb 1820. aastatest kuni XX sajandi alguseni. Laulu esimesed kirjalikud versioonid pärinevad küll 1854.–1855. aastast, kuid kaudsed andmed viitavad laulu(osade) olemasolule varasemal perioodil (Tedre 2003 [1954]: 120–121). Mõlemad autorid näitavad laulu kujunemiskeskonda. Peters rõhutab seejuures laulu põrandaalust levikut, kuhu tsensuur ei sekkunud, mistõttu peab ta laulu poliitiliselt teravamaks kui hilisemaid, ärkamisaegseid trükistes avaldatud tekste (Peters 1935: 5). Tedre näitab Petersist enam laulu kujunemisdünaamikat ja märgib: kui laulu varasemad redaktsioonid keskendusid eluraskuste kirjeldamisele ning abiootusele riigilt ja jumalalt, siis mida enam mõisteti ootuste põhjendamatus ning tajuti rahva enda jõu olemasolu, seda satiiriliseks muutus laul (Tedre 2003 [1954]: 122–123). Tuleb nõustuda, et Jakobsoni või Hurda ajalookäsitluste taustal on „Eesti mehe” hoiak terav. Veel enam tuleb see aga esile võrdluses Andres Saali kirjutisega, mis pakub riigitruu vaateleja positsiooni (Saal 1893: 43–44). Publitseeritud tekstide erinevuse käsikirjaliselt levinud lauludega võrreldes tingisid lisaks tsensuurile veel žanriisearasused ja teksti eesmärgid. See kajastub näiteks mineviku ja oleviku seostes. Kui laulus kirjeldatakse minevikku, et mõista kaasaja meeleheite põhjusi, siis Hurda tekstist nähtub soov leida minevikust tuge Eesti kaasaegse elu edendamiseks. Ühtlasi on Hurda teksti olevik teistsugune kui laulus: Hurda järgi on tegemist ajajärguga, kus „vana orjapõlv, oma ohakate ja okastega, oma tooruse ja tuimusega, oma raskuste ja ränkusega, on kadumas, uus vaba põlv astub asemele, uus elu ja ilu on ärkamas” (Hurt 1879: 75). Kui laulus luuakse kujundeid, mis kirjeldavad lauljaid vallanud tundeid, siis trükitekstides esitatakse ühiskonna või võimu püüdlusi olukorda kas segitada või parandada.

⁷ Eesti 1920.–1930. aastate memuaarkirjandus seostus pigem ajaloo- kui ilukirjandusega. Näiteks August Palm käsitleb memuaristikat ilukirjandusest eraldiseisvana, väites ühtlasi, et selle kirjandusliigi esiletõus kõneleb ajaloohuvi suurenemisest (Palm 1938). Ajaloolane Hendrik Sepp juhib seevastu tähelepanu memuaarkirjanduse olulisusele Eesti lähiajaloo uurimisel ja julgustab memuariste ning memuaarkirjanduse toimetajaid koostama nimeregistreid ja jälgima sündmuste faktitäpsust (Sepp 1928: 60–61). Euroopa kontekstis kuulub eesti memuaarkirjanduse traditsioon seega kokku pigem Prantsusmaa ja Saksamaa (kus mälestuste ja biograafiate ala oli seotud ajaloo) kui Suurbritannia traditsiooniga (kus sama ala oli ilukirjanduslik valdkond) (de Haan, Renders 2013).

⁸ Muutusi memuaristika ja autobiograafilise kirjutamise alal XX sajandi viimasel veerandil vt Methis 2010.

Peters käsitleb „Eesti mehe” laulu olustikulauluna, kus lugu rullub lahti ühiskondlike suhete kirjeldusena. Loo tuumaks on eestlaste „rõhutud olek” ning sakste „julmus ja silmakirjalikkus”. See vastasseis viib eestlased vastuhakuni, millele järgneb nende karistamine, see toob omakorda kaasa uute lahenduste otsimise: lootuses saada maad usuvahetuse või väljarände abil (Peters 1935: 5–6). Petersi kokkuvõttest („siin on ühtlasi rõhujatele välja valatud kogu eestlaste viha ja pilkav-hurjutav hinnang oma valitsejate kohta”) nähtub, kuidas uurija tõlgendab laulu sõnumit laulus kirjeldatud tõsielu kujutamise vaatevinklist. Ta lisab, et kõik laulus kujutatud seigad annavad „tähtsaid tugipunkte laulu tekkimisaja ja -koha määratlemiseks” (Peters 1935: 6). Tedre ei lähtu laulu käsitlemisel mitte niivõrd sotsiaalsete suhete kujutamisest (selle esitab ta omaette alapeatükis ajaloolise olukorra tutvustusena), kuivõrd laulu alateemadest, mis on kas rohkem või vähem kronoloogiliselt raamistatud: 1) talurahva olukord pärast pärisorjusest vabastamist, 2) 1841. aasta Pühajärve ülestõusust osavõtjate karistamine, 3) talurahva suhtumine pastoritesse, 4) kirjeldatud olukorra kujunemine 700 aasta vältel, 5) vahejuhtum, kus talunaine võetakse hauast, et sinna matta mõisaproua (Tedre 2003 [1954]: 41–51). Esimest, teist ja viiendat alateemat analüüsib ta tõsielusündmustega seostades. Seega, kui Peters lähtub laulus esitatud hoiakutest, siis Tedre toob esile olustikupildid, millest need hoiakud lähtuvad.

Laulus sõnastatud olukordadest ja sündmustest on kõige ühesemalt tõsielusündmustega kokkuviidav Pühajärve ülestõusuga seonduv: laulus kirjeldatakse karistuspäeva 4. detsembril 1841. aastal. Peters tugineb selle alateema paigutamisel ajaloolisse konteksti Hans Kruusi uurimustele (vt Kruus 1927; 1930: 136–141). Tedre avab sama alateema, kirjeldades sündmuste käiku ja tsiteerides pealtnägijate Peter Eichenfeldti ja Ann Eisenschmidti mälestusi (Tedre 2003 [1954]: 42–46), kuid lugeja ei leia viiteid Kruusi töödele. (Tõsi, monograafia bibliograafia osa „Täiendava kirjanduse ja abimaterjalide” loend sisaldab Kruusi töid, kuid mitte näiteks 1927. aastal ilmunud Pühajärve sõja uurimust). Tedre valiku põhjuseks võib eeldada kahte omavahel seotud asjaolu. Töö kirjutamise ajal sattus Kruus nõukogude võimu löögi alla.⁹ Nii võis Kruusi mainimine tolle perioodi uurimustes olla problemaatiline. Seda kinnitab näiteks tõik, et 1951. aastal Tartu ülikooli juures kaitstud sama laulu-tsükli käsitlevas diplomitöös (Tedre 1951) viidet Kruusile ei ole. Kõnesoleva uurimistöe lõpuperioodil Kruus vabanes ja töötas NSVL Teaduste Akadeemia ajaloo instituudis (Karjahärm 2005: 17–18). Tedre järelsõnast 2003. aasta väljaandele nähtub, et töö juhendajaks oli Moskva uurija, mis võimaldas „kasutada kohalike „rahvavaenlaste” töid (Mihkel Martna, Hans Kruus, Nikolai Köstner jt), mis Eestis olid juba suletud erifondidesse ning mida ei tohtinud nimetadagi” (Tedre 2003 [1954]: 452). Siit tuleneb ka teine põhjus: Tedre uurimuse ülesehitusest nähtub, et autor on valinud stiili, kus ta tekstis viitab arhiivimaterjalile, kuid üldkirjeldustes kasutab ta uurimusi neile vahetult viitamata.

Võib omakorda küsida, mil määral on ajaloolane Hans Kruus Pühajärve vastuhaku teemaga seoses huvi tundnud rahvaluuleandmete vastu? 1927. aastal avaldatud uurimuses on paar põgusat vihjet laulule: esmalt viide laulu

⁹ 1950. aastal heideti Kruus kommunistlikust parteist välja, sama aasta märtsis toimunud EK(b)P VIII pleenumi otsusega kuulutati ta kodanlikuks natsionalistiks ja vangistati (Karjahärm 2005: 17).

olemasolule, teiseks ühispunktile muu allikmaterjaliga võrreldes – ta kinnitab, et ka laulus on kirjeldatud karistuse ehk peksmise täideviimise leebust (Kruus 1927: 11, 39). 1930. aastal avaldatud uurimuses jäävad lauluandmed kõrvale, kuigi ta kasutab külluslikult erinevat laadi allikaid, sh pealtnägijate kirjeldusi. Need kaks järjestikust uurimust võimaldavad jälgida, kuidas rahvaluule osakaal ajaloo uurimise käigus sel ajajärgul muutub. 1927. aasta uurimuses väidab Kruus, et Pühajärvel toimunud vastuhaku senised kirjeldused põhinevad ainult mälestustel või rahvaluulel, mitte „kunagi aga dokumentidel” (Kruus 1927: 9). Omaaegse sündmuskäigu taastamise eesmärgil võrdleb Kruus dokumente (peamiselt Tartu sillakohtunik von Braschi raporteid) ja mälestusi (peamiselt Peter Eichenfeldti ja Ann Eisenschmidti omi¹⁰) ning jõuab järeldusele: üle 50 aasta taguseid sündmusi meenutades kujuneb sündmustest moonutatud pilt (Kruus 1927: 10–11, 25–29). Ühtlasi kõneleb Kruus oma oponentidest, kes heidavad talle ette võimuesindajast baltisakslase kirjutatud raportite eelistamist rahvamälestustele (Kruus 1927: 14). Oma järgmises uurimuses seab Kruus ülesandeks „maksimaalsel määral arvestada kõiki saadavaid allikaid ning andmeid ja nende põhjal rekonstrueerida selle suure rahvaliidumise ajaloolist pilti” (Kruus 1930: 1). Rahvalaulul ei ole selle ülesande täitmisel kaalu, küll aga mainib ta mälestusi.

Kruusi sõnavõttudest nähtub pärimuse esilolek varasemas ajalookirjutuses. Akadeemilise uurimise edenedes 1920. aastatel taandub üha enam rahvaluule ja mälestuste osa ajaloo uurimises. Seejuures on tähelepanuväärne, et rahvalaul ei ole Kruusi arvates ajalooallikas, mälestused või pealtnägija tunnistused aga küll. Seda kinnitab omakorda tõik, et ajaloolased, sh Hans Kruus, tegelesid mälestuste kogumisega jätkuvalt (vt nt 1905. Aasta Seltsi kogu Eesti Kultuuriloolises Arhiivis: EKLA, f 172). Kruusi käsitlustes eristub rahvaluule (rahvalaulud, -jutud jms pärimusliigid) ajaloolisest traditsioonist (mälestused vm tõsielul põhinevad lood). Esimene neist kuulub folkloristika, teine ajaloo uurimise valdkonda. Pärimusliku ajaloo uurimises tänapäeval tegeldakse aga mõlema nimetatud allikaliigiga. Teadusvaldkondade piirid asetuvad nüüd mitte niivõrd allikate kuivõrd lähenemisviiside vahele.

Eelnevast ekskursist nähtub, et Burke'i periodiseeringu järgi kahtluse ajajärgule omane ajaloo- ja rahvaluule uurimise paralleelsus lähtub uurimisküsimuste spetsiifikast ja sellest tulenevast allikakäsitusest: rahvalaul ei võimaldanud rekonstrueerida sündmuste käiku, mälestused võisid seda aga siiski toetada (kui arvestada mälestustega kaasnevaid ohte: mälestused ei ole täpsed ja võivad minevikus toimunut esitada moonutatult). Mõneti tingis tea-

¹⁰ Hans Kruus annab üksikasjaliku ülevaate Pühajärve vastuhaku teemalistest mälestustest: mis asjaoludel kirja pandud, kus ja millal avaldatud, kus käsikirjadena leitavad (Kruus 1927: 9–12). Peter Eichenfeldti mälestused saab Kruus ajakirjast Eesti Kirjandus (Eichenfeldt 1909: 465–471). Toimetuse nimel on ilmselt Villem Reiman (arvestades rubriiki: ajalugu ja kultuuriajalugu) kirjutanud saatesõna, milles ta annab Peter Eichenfeldti (1800–1887) mälestustele hinnangu: see on „meie teada esimene katse sündinud eestlase poolt rahva meeltesse teed kaevanud ajaloosündmusi ajaloolise ustavusega ära jutustada ja üles tähendada...” (Eesti Kirjandus 1909: 429). Ann Eisenschmidti mälestuste originaalkäskiri asub Eesti Kirjandusmuuseumis (EKLA, f 38, m 2 : 1, lk 120–122). Kruus avaldab need Pühajärve uurimuse lisas, selgitades, et tegemist on arstiteaduskonna üliõpilase Villem Tiedemanni kaastöoga Ado Grenzsteinile (Kruus 1927: 11, 48–51). Kruus viitab üleskutsele, mille Grenzstein esitas 1898. aastal ajalehes Olevik: „Soovime Kirjakogule võimalikult täielisi teateid Pühajärve sõjast, Mahtra tülist ja sarnastest juhtumistest, niipalju kui vanad inimesed neist veel mäletavad jutustada” (Grenzstein 1898: 446).

dusvaldkondade paralleelsuse 1920.–1930. aastatel ka uurimismaterjali hulga märkimisväärne suurenemine. See tuleb esile nt Kruusi kahe monograafia allikmaterjali võrdluses: kui 1927. aastal on tema allikmaterjali hulk suhteliselt väike (hoolimata allikatüüpide mitmekesisusest), siis 1930. aasta uurimuses on ajalooliste dokumentide hulk oluliselt kasvanud. Sama ilmneb ka folkloristikas: Peters viitab oma monograafia alguses, et laulude leidmine arhiividest ja neist registri koostamine nõudis oodatust palju enam aega (Peters 1935: 1). Pärast Petersi arhiivis tehtud tööd aga ei saa enam „Eesti mehe” laulutekstide rohkuse tõttu kõnelda stiilis *sellest kõneleb ka rahvalaul*. Uute allikate leidmise ja uurimisprotsessi lülitamisega kasvab omakorda allikate analüüsi erialane spetsiifika.

Mida lisab Petersi ja Kruusi tööle Tedre uurimus? Kui Peters leiab laulu ja ajalooühtsuses ühe pidepunkti, 1841. aastal toimunud vastuhakus osalenute karistuspäeva, siis Tedre esitab oma küsimused tõsielu- ja jutusündmuste seoste kohta mitmekesisemalt. Ühelt poolt vaatleb ta lähemalt ka teisi episoodide, suhestades neid omaaegsete tõsielusündmustega. Teisalt vaatleb ta lauluosade omavahelist kooskõla, arvestades kujundikeele terviklikkust ja viimistlust. Laulu üks alateemasid, mida Tedre pikemalt analüüsib, kannab sõnumit: talupoeg ei saa ka hauas rahu. Kõneldakse juhtumist, kus talunaine võeti hauast, et sinna matta mõisaproua (Tedre 2003 [1954]: 49). Värssides ei ole viidet tõsielufaktidele: kellest on juttu, millal ja kus see sündmus toimus. Küll aga leidis Tedre informatsiooni laulude juures olevatest kommentaaridest, et järeltada: see juhtus Kanepi kihelkonnas proua von Rothi matmisel.¹¹ Tedre tunnistab, et selle episoodi alussündmuse ülesleidmine oli keeruline. Teinud ulatusliku eeltöö arhiivianest uurides, läks ta 1953. aastal välitöödele Kanepisse, et asjasse selgust tuua. Kohalikud inimesed ei teadnud sellest enam midagi. Surnuaiavaatlustele tuginedes jõudis Tedre järeldusele, et laulus mainitud matus peab aset leidnud olema 1818. aastal (Tedre 2003 [1954]: 119–120). Nii suudab ta laulu tekkeaja dateerida Petersist varasemasse perioodi, 1820. aastatesse. Oma väitele leiab ta kinnitust nii lauluanalüüsist kui ka tekstide kirjapanekute kronoloogiast. 1855. aastast kirja pandud lauluversioonis on „Eesti mehe” laul esitatud kahe iseseisva lauluna – Pühajärve sõja stroofid on eraldi laulu muudest osadest. Riimi viimistletuse poolest on Pühajärve sõja kirjeldus teistest lauluosadest „logisevam”. Ühtlasi on laulu esimeses alateemas esitatud vihje pärisorjuse ajale. „Niisiis on põhjust oletada, et Pühajärve sõja kirjeldus on hilisem juurdepõiming”, mis lubab laulu esimeste versioonide tekkeajaks pidada 1820. aastaid (Tedre 2003 [1954]: 122). Nende lauluosade omaaegsele eraldiseisvusele pakub kinnitust ka Kruusi väide rahutuste aktiivsusest Pühajärve naaberpiirkondades. Ilmneb, et liikumine oli aktiivne kõikjal, kuid Kanepi kihelkonnas (mis seostub episoodiga mõisaproua matmisest) oli see teiste piirkondadega võrreldes tagasihoidlikum (Kruus 1927: 16).

Geograafilis-ajaloolisest (ehk algteksti otsivast) meetodist eristuv lähemisviis võimaldas Tedrel ajaloolisi sõnumeid otsides minna Petersist sügavamale: ta otsib mitte ainult ajalooühtsuste, vaid ka argieluliste laulumotiivide tagant tõsieluseiku, kasutades selleks nii lisaandmeid laulude üleskirjutuste juures kui ka folkloristliku välitöö võimalusi.

¹¹ Varasem laulu juures olev sellekohane teade pärineb Tedre andmetel 1866. aastast.

Minevikupildid ja ajaloostereotüübid

Kes on proua von Roth, kellega võib seostada eesti ja baltisaksa elanikkonna negatiivseid suhteid kujutavat episoodi laulus? Tedre mainib, et tõenäoliselt on tegemist „tuntud kirjamehe Johann Philipp v. Rothi abikaasaga” (Tedre 2003 [1954]: 119). Eesti kultuuriajaloo tekstides loetletakse Johann Philipp von Rothi (1754–1818) tegevuste hulgas koolihariduse edendamist, näiteks Kanepisse 1804. aastal poistele kihelkonnakooli ja 1811. aastal tütarlastele käsitöökooli rajamist; Kanepi murrakus luuletuste loomist; ta on 1806. aastal ilmunud eestikeelse valgustusliku ajalehe Tarto Maa Rahva Näddala-Lehe asutajaid ja toimetajaid; ka on Eesti kontekstis eripärane, et enne pärisorjuse kaotamist ja perekonnanimede panemist kasutas von Roth talupoegade nimetamisel kirikuraamatutes perekonnanimesid. Olaf Sild kirjutab von Rothi eestimeelsusest ja temast rahvamälestustes: kõik selle praosti suhtes on erandlikult positiivne (Sild 1902). Malle Salupere hindab J. P. von Rothi kirjakultuuri edendamise ja haridusalast tegevust naabermaade ajalooa võrreldes mitte ainult mitmekülgseks, vaid ka erandlikuks (Salupere 1996). Ka Tedre peab ootuspäraseks, et laulu esialgne (1820. aastate) versioon on tekkinud Kanepi kihelkonnas sealsete haridusolude edulisema seisuga tõttu, mis oli saavutatud tänu J. P. von Rothile. Lisaks soosis laululoomist von Rothi enda luuleharrastus, millega kaasnes käsikirjaliste laulikute traditsioon (Tedre 2003 [1954]: 123; vrd Sild 1902: 149 jj). Siit tõstatub huvitav küsimus minevikupiltide vastuolulisusest. Ühelt poolt baltisakslaste tegevusest tingitud ülekohtutunne ja sotsiaalne vastasseis, teiselt poolt baltisakslaste tegevusest tulenev eesti kultuurielu edenemine.

On huvitav, kuidas üks ja sama tegelikkus loob pinnase ajastu erinevatele, isegi vastakatele kirjeldustele. Ajalooks saab sellest vaid osa. Eeltoodud näites tõuseb esile von Rothi tegevus kultuuri ja hariduse vallas, talurahva vastuolusid näitav vaade aga kaob. Võib järeldada, et faktide valik ajaloo jaoks lähtub ajajärgu järeelmõjudest. Kui laulus tehakse tagasivaated minevikku, siis valik viitab sellele, milles nähti seost lauluvaegse ühiskonna hetkeolude ja väärtustega. Tänapäeva Eesti ühiskonna tagasivaated suunduvad haridus- ja kultuurielu järjepidevuse otsimisele. Muutub olevik, muutub ka minevikupilt. „Eesti mehe” lauluga seoses tuleb esile veel muidki tahke, mis viitavad minevikutõlgenduse muutlikule loomusele. Mida enam 1840. aastate meeleoludest eemalduti, seda enam muutus pärisorjuse kaotusjärgne olustikulaul minevikuvaadet esindavaks. Näiteks Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalidest võib lugeda, et 1930. aastatel on rahvaluulekogujatele seda laulu tutvustatud ka kui laulu „vana aja eluviisist” või „vana aja orjapõlvest” (E 18415/6; ERA II 180, 564 [11]). Aga samuti ka kui mängulaulu, kuhu lisandub häälikumänguline refrään, nt *uura-uura* (ERA II 214, 105 [1]; RKM, Mgn II 3553 [29]). Tedre uurimusest selgub, et need muutused, sh funktsioonimuutus „ühiskondlikust võitluslaulust lihtsalt tantsulauluks” toimub 1890. aastatel koos mõisavastastuse taandumisega (Tedre 2003 [1954]: 149). Seega muutub elu- ja minevikutõlgendus juba traditsiooni enda raames, mistõttu kultuuriajaloo faktivalikuid ei pea põhjendama pelgalt pärimuse unustamisega.

Laulus kujutatud mineviku ja oleviku seotus ja sellest johtuv minevikupilt väljendub ajamääratlustes, mida on kahte tüüpi. Üks neist viitab kogetud ajale, teise puhul kasutatakse kronoloogilist määratlust. Kogemusest lähtuv

„vanasti” eristab lähimineviku (pärisorjusaegse elu) laulus kujutatud olevikust. Näiteks: *Vannast olliva kik orja* (A-1, Tedre 2003 [1954]: 289).¹² Vanasti olid kurjad härrad, peksukaristus, rahvast võidi müüa, kinkida või lausa tappa kui koera. Kogemust sisaldavateks ajamääratlusteks on ka väljendid *oma silma näiva* (A-1, B-17, E-4, F-4, G-3, I-1, Tedre 2003 [1954]: 290, 315, 345, 360, 379, 407) või *mõned veel mäletavad* (C-1, C-4, D-3, H-1, Tedre 2003 [1954]: 321, 330, 341, 402; vrd Peters 1935: 70–71). Neil puhkudel on juttu konkreetsest sündmusest: 1841. aastal Pühajärve ülestõusust osavõtnute karistamisest. Mõlemad kogemust sisaldavad ajamääratlused – „vanasti” ja „oma silmad nägid” – eristavad ka olukordi. Ühelt poolt orjus kui ühiselt läbielatud periood, mis on sellisena tuttav kõigile. Teiselt poolt Pühajärve karistuspäev kui konkreetne sündmus, millel oli palju tunnistajaid. Kolmas ajaeristusviis märgib kaugemat aega ja pikemat perioodi ning väljendub numbrites. Näiteks *700 aastat tagasi* algas aeg, kui *naksi hallastus ja häda*. See aeg jaguneb omakorda etappideks: esmalt töid võõrad usu, pärast orjuse. Viidatakse esmapilgul ootamatule kõrvutusele: kui võõrad tulid, siis elasid nad kõrgetes majades. Samalaadset kujundit kohtab ka laulu alguses: kui eestlane elab mustas suitsutares, siis parunite majadel on tornid ja siidilipud. Kui laulu alguses on sotsiaalne vastandus sõnastatud pildiliseks küla ja möisa välisilme kaudu, siis kaugemast ajaloost kõneldes on viidatud ilmselt linnustele. Sotsiaalne vastuseade sõnastatakse kujundites visuaalse vastandusena, s.o vastuseadena maastikul ja arhitektuuris, ruumilises keskkonnas.

700-aastase ajaloo mainimine laulus on hetkel huvitav, kuna „700-aastase orjaöö” kujund on tänapäeva ajalookirjutustes aktualiseerunud. Seda on nimetatud rahvusliku ajalootõlgenduse „metafoorseks selgrooks” (Eesti ajalugu 2012: 14; vrd Tamm 2012: 54, 57). Eesti ajaloo keskaega käsitleva köite ilmumisele järgnenud aruteludes kõneldaksegi nii „700-aastase orjaöö painest”, millest on vaja vabaneda (Hvostov 2013), kui ka selle idee viljakusest omas ajas (Selart 2013). Võib küsida, kuhu selles laulus asetuvad 700 aasta ja orjuse kujundid.

Viide 700 aastale ei ole juhuslik: see on olemas nii varasemates (1840.–1950. aastate) kui ka hilisemates redaktsioonides. Tedre monograafia lisas esitatud kümnest tekstist puudub see vaid ühes (I-1, Tedre 2003 [1954]: 409). Petersi 90 teksti hõlmavast võrdlevast värsianalüüsist nähtub, et 700 aastat mainiv episood leidub 50 tekstis, sh enamikus kirjalikult levinud variantides (Peters 1935: 97). Laulus ei ole väidet, et need 700 aastat oleks nagu üks ja ühtne periood, nagu näiteks C. R. Jakobsoni 1868. aastal peetud isamaakõnes, kus seda on nimetatud „Eestirahva pimeduse ajaks” (Jakobson 1991: 30). Vastupidi, laulus tuleb esile, et elu Eestis on pidevalt muutunud, nagu on muutunud ka talupoegade ja sakste omavahelised suhted. Sellegipoolest on sõnum üldine: 700 aastat on sellest möödas, kui *siia tuli see riisuja sugu*, kes elab *eesti rahva vaevast*, kes tõi kaasa ristiusu ja orjuse, aga ka sõjad, mis tähendasid rahvale *nälga ja häda*.

On iseloomulik, et kumbki folklorist ei pööra 700-aastase mineviku kujundile kuigi palju tähelepanu. See ei ole laulu kujundikeele, kujutatavate sündmuste ja nende ajaloolise konteksti ja ühtlasi laulu dateerimise seisukohalt paljupakkuv teave. Peters juhib lingvistide tähelepanu 1854. aastaga datee-

¹² Tedre monograafia lisas avaldatud tekstinäidetele viitamisel on siin ja edaspidi märged redaktsioonile (suur täht), variandi numbriks ja leheküljele monograafias.

ritud variandi keelekasutusele: *ajast aega seitse sada* kui „aasta” varasemale keelekujule (Peters 1935: 100). Tedre arutleb: „Huvitav on siin 700 aasta rõhutamine, mis rahvusliku liikumise ajal teadlikuks loosungiks sai. Seda aega võrreldi eesti rahva pimeduse ajaga. Laulus märgitakse rüütelite poliitikat – *esmalts usku meile anti, / pärast orjust pääle panti*” (Tedre 2003 [1954]: 47). Tedre käsitleb 700-aastase võõrvõimu esinemist laulus kui üldlevinud arusaama sel ajajärgul. Viidates F. R. Faehlmanni 1840. aastate ja C. R. Jakobsoni 1860. aastate lõpu sõnavõttudele, ütleb ta, et need käsitlused ühtisid „rahva vaadetega” (Tedre 2003 [1954]: 47). Seega ei paiguta Tedre seda kujundit või minevikuga seotud ideoloogiat suulise ja kirjaliku kultuuri suhtes lineaarsesse seosesse. Ta näitab suulise ja kirjaliku kultuuri ühisosa samaaegsust.

Ilmneb, et need kaks kontseptsiooni – 700-aastane ajalugu ja orjus – on laulus eraldiseisvad nähtused: laulus ei kõnelda 700-aastasest orjusest, veel vähem orjaööst. Mida siis tähendab „orjus” selle laulu kontekstis? Laulu hili-semate üleskirjutuste juures on seda muu hulgas nimetatud lauluks „vana aja orjapõlvest” või „orjaaja lauluks” (ERA II 180, 564 (11), 1937; ERA II 213, 551 (14), 1939). Kuid need märkused ei viita mitte 700 aastale, vaid talurahva ja mõisnike vahelistele pärisorjusaegsetele suhetele. Folkloristide tähelepaneku järgi viitas sõna „ori” või „orjus” mõisale töötegijat ja -tegemist, mistõttu ka näiteks selleteemalisi regilaulu nimetatakse orjuslauludeks (Tampere 1965: 14). Sel põhjusel võib orjust kõnesolevalgi juhul mõista üldiselt kui võõrvõimule allutatust. Nagu Tedre märkis, seostuvad 700 aastale viitavad värsid rüütelite või võõrvõimu teemaga. Seda kinnitavad teisedki lauluüleskirjutused, kus seda lugu on nimetatud näiteks lauluks „Ritteritest” (E 43692 (143)). Ka võib arhiivist leida teisi laule, kus on kasutatud sama kujundit.¹³

700 aasta ja võõrvõimuga seoses võib aga küsida, miks ikkagi 700 ja mitte 600 aastat, arvestades, et Eesti ala vallutati XIII sajandi esimesel veerandil, mis laulu loomisajal tähendas 600 aastat? 700-aastase ajaloo mainimine näikse võrsuvat Henriku Liivimaa kroonika lugemisest ja loetu vahendamisest. Jakob Hurt kirjutab oma „Piltides...”:

Kindla eluaseme ja valitsuskonna leidsivad viimati sakslased siin maal.

Aastal 1159 ajas maru mere pääl mõned Breemeni linna kaubalaevad Väina jõe suhu, kus nad maale tulivad ja liivlastega kauba asju vahetasivad. Sest ajast saadik oli sakslastel tee liivlaste ja Liivimaale tuttav ja nad purjetasivad iga aasta tulusa kauplemise pärast Väina jõkke (Hurt 1879: 20; vrd Jakobson 1991 [1868, 1870]: 20).

1159 on esimene aastaarv, mida Hurt nimetab ja millele ta ehitab üles järgnevate sündmuste kronoloogia. See aasta (ja episood) põhjendab 600 aasta asemel 700-aastast ajalugu. Ka lauluvariantides kohtab *700 aasta* paralleelina sõnastust *Üksteist kümnes aasta sada, / See meil saatis palju häda* (C-4, E-4, Tedre 2003 [1954]: 328, 344).¹⁴ Nüüdseks aga on ilmnunud, et teade 1159. aastal (mõnede arvestuste kohaselt aastal 1158) Bremenist Ojamaa suunas teele asunud laeva kõrvalekaldumisest ja Väina jõe suudmesse sattumisest on

¹³ Nt laulu üks edasiarendusi: *Oh vennad, kuulge: üks tuhat ja kakssada / nii selle aasta nimi oli / kui röövlisugu siia tuli* (RKM II 114/15 (2), Rapla).

¹⁴ Nende redaktsioonide kujunemisaeg paigutub Tedre järgi 1860.–1870. aastatesse, mis on „vaadeldava laulutsükli arengus kulminatsiooniks” (Tedre 2003 [1954]: 141, 269–271).

osutunud Liivimaa avastamismüüdiks ja ei vasta ajaloolisele tegelikkusele.¹⁵ Jakobson kirjutab 1186. aastast, mis oli „see õnnetu aasta, kus esimene „ristiusu apostel” Meinhart meie maale jõudis” (Jakobson 1991 [1868]: 24). Seegi viib *võõraste* tulekuaja pisut varasemasse aega, XII sajandisse.

700 aasta kujund „Eesti mehe” laulus on kirjalikku algupära. See ei ole rahvapärase suulise kultuuri ajamääratlus (võrreldes seda nt teiste laulus kasutatud ajamääratlustega, aga ka teiste rahvapärast minevikutõlgendust sisaldavate tekstidega). Petersi esitatud võrdlevast värsianalüüsist nähtub, et 700 aastale vihjavad värssid varieeruvad, ei ole samas sõnastuses kinnistunud sedastused. Õieti ei olnud sedalaadi ajamääratlused eesti keeles laulu laulmisajal välja kujunenudki (*aastast* algsema vormi *ajast aega* kasutamine või ka sajandite nimetamine *üksteist kümnes aasta sada* XII sajandi asemel). Samuti ilmnes nii Petersi kui ka Tedre uurimusest, et seda kujundit kohtab märkimisväärselt rohkem kirjalikes kui suulistest versioonides. Näiteks Petersi analüüsitud 47 kirjalikust lauluvariandist leidub see värss 44-s, suuliselt levinud 43 lauluvariandis aga kuues (Peters 1935: 97–100; vrd suuliste tekstide näiteid Tedre 2003 [1954]: 108–110). Kuigi Henriku kroonika ilmus (sh saksakeelses tõlkes) sada aastat enne kõnesoleva laulu kujunemisaega, tegeldi kroonika materjalidega aktiivselt 1850.–1860. aastatel (Johansen 2005 [1961]: 304–305; Tarvel 1982: 13–14). 1883. aastal ilmus teos nii eesti- kui ka lätikeelses tõlkes. Hans Kruus on esile toonud, et nimelt Henriku Liivimaa kroonika oli eestikeelse ajaloooteemalise tekstina ärkamisaja keskseid teoseid (Kruus 2005 [1930]: 129). Nii Jakobson kui ka Hurt lähtuvad Henriku kroonikast, kasutades nii ajamääratlust *700 aastat tagasi* kui ka aastaarve. Henriku kroonika oli uurijate ringkondades populaarne, mis eeldatavasti avaldas mõju nii kooliõpetusele kui ka haridusmeelsetele vestlustele. Seega pole põhjust piirduda väitega, et 700 aasta teema on rahvalaulus pelgalt mujalt laenatud ja ei kajasta rahva mentaliteeti, suhtumist sotsiaalsesse naabrisesse. Küsimus ei seisne mitte niivõrd selles, millist algupära selline minevikuesitus on, vaid selles, et see on rahvapärast kasutuses, omaks võetud ja *oma* minevikupilti kohandatud.

Erinevalt 700-aastase ajaloo kujundist köidab Petersi tähelepanu hoopis üks teine küllalt levinud stereotüüp – see puudutab eestlaste enesenimetust ehk väidet, et esmakordselt kasutas seda nimetust senise maarahva asemel Johann Woldemar Jannsen, pöördudes 1857. aastal Pärnu Postimehe avanumbris lehelugejate poole. Teades nüüd, et laulu esimene üleskirjutus pärineb 1854. aastast, vaidlustas Peters 1926. aastal ajalehes Vaba Maa avaldatud Jakob Johanson-Pärna eelduse, et laul ei saanud tekkida enne 1857. aastat, s.o enne Jannseni pöördumist eesti rahva poole (Peters 1935: 197). Oma uurimistöö tulemustest lähtuvalt väidab Peters, et see enesenimetus oli varem rahva seas omaks võetud, seda kasutati juba enne Jannsenit (Peters viitab kalendrikirjandusele, 1807. aastal ilmunud R. W. Winkleri „Eesti-ma Ma-wäe söa-lauludele”), mistõttu „haritumad eestlased, kelledest mõni võis olla ka meie laulu kaasautoriks või viimistlejaks”, võisid seda sõna tunda ja kasutada (Peters 1935: 197). Ka selle teema juures tõuseb esile suulise ja kirjaliku

¹⁵ Eksliku teate leviku lähteks peetakse Henriku kroonika 1740. aastal avaldatud trüki-versiooni. Varaseimast teadaolevast Henriku kroonika käsikirja koopias (mis on pärit XIV sajandi algusest ja mis avastati 1862. aastal) see episood puudub. Eeldatavasti lisati kõnesolev lugu kroonika ümberkirjutustesse XVI sajandil (vt nt Johansen 2005 [1961]: 304–305).

kultuuri paralleelsus ja omavaheline mõjuseos. Nagu kõnesolev laul levis nii kirjalike ümberkirjutuste kui ka suuliselt lauldavate lauludena, nii kujunes ka laulu kujundikeel suulise ja kirjaliku kultuuri põimumises.

Kokkuvõtteks

Miks kujunes 1920. aastatel ajaloo ja rahvaluule uurimises paralleelsus (kahtluse ajajärk) ja milles see seisneb? Ajaloolase Hans Kruusi töödest nähtub, et ajalooülevaated laulus kajastatud ajalooülest, 1841. aastal Pühajärve mõisas toimunud talurahva vastuhakust, põhinesid mälestustel ja rahvapärilisel. See ei vastanud aga enam akadeemilise ajaloo uurimise nõuetele taastada mineviku olukorrad ja sündmused dokumentide abil, vältides hinnangulisust ja subjektiivsust. Ilmneb, et allikmaterjalid jaotuvad teadusalade vahel: rahvaluule (laulud, jutud) on folkloristika pärusmaa, mälestused ja nn ajalooline traditsioon jäävad sündmusi registreerinud ajaloodokumentide kõrval lisaallikaks ajaloolastele. Sõltuvalt uurijapõlvkonnast, keskendusid folkloristid kas algteksti rekonstrueerimisele (Peters) või laulu kujunemissuundumuste väljaselgitamisele laulutraditsiooni sotsiaalajaloolises keskkonnas (Tedre). Mõlemal juhul tegeldi aga suurte tekstimassiividega, sh registrite koostamisega. Seega, teadusuuringutele esitatud nõuded töid kaasa nii allikmaterjali hulga suurenemise kui ka uute uurimisviiside väljatöötamise. Uurijate ja teadusvaldkondade spetsialiseerumine oli selles olukorras töö mahtu ja eripärasid arvestades vältimatu.

Milles võib näha teadustevahelisi kokkupuuteid kahtluse ajajärgul (ehk teaduste paralleelarengu perioodil)? Folkloristid kasutasid ajalooandmeid, et paigutada laul kas enam arengukronoloogiasse või enam ühiskondliku elu ja hoiakute kujunemise konteksti. Ajaloo valdkonnas püsis huvi ajaloolise traditsiooni (sh mälestuste) vastu. Kuigi folkloristid nn ajaloolise traditsiooniga otseselt ei tegelenud, pakkusid need tekstid huvi kui stereotüüpseid jutumotiive sisaldavad lood.

Laulus „Eesti mees ja tema sugu” sisalduvaid minevikupilte käsitleti artiklis kolme alateema kaudu. Esmalt, 700 aasta kujundiga seoses ilmnes, et seda kasutatakse laulus, kohandatuna laulu üldise olustiku kirjeldamise ja laulu kandva eluhoiakuga. Kuigi tegemist on kirjalikku algupära kujundiga, kasutatakse lauludes seda teistest rahvusliku ärkamisaja tekstidest erinevalt. Laulukujund on suunatud pigem sotsiaalse vastasseisu kujunemise kirjeldamisele kui ajajärgude omavahelisele võrdlemisele. Nii ei saa seda käsitleda kui võõrast elementi rahvaluules või rahvapärases minevikupildis. Pigem on põhjust rääkida selle kujundi paralleel- ja kohandatud arengutest XIX sajandi teise poole tekstides (nagu see tuleb esile ka Tedre töös). Teiseks: selle laulu uurimise käigus kummutas Peters eelduse, et eestlase enesenimetus pärineb ajakirjandusest. Laulutegelane eesti mees on vanem kui Jannseni pöördumine 1857. aastal oma lehelugejate poole sõnadega: „Tere, armas Eesti rahvas!” Kolmas käsitletud teema puudutas J. P. von Rothiga seotud arutelu. Tedre lauluuuringust selgus, et laulu ühe episoodi alus peitub ilmselt von Rothi abikaasa matmisest mällu jäänud ülekohtutundes. 1818. aasta sündmus Kanepis andis eeldatavasti aluse lauluepisoodile, milles kirjeldatakse talupoja hauarahu rikumist sellega, et mõisnik valis oma pere matmisplatsiks koha, kust tuli sinna

varem maetud talunaine välja kaevata. Samas on von Roth Eesti kultuuri-ajaloos eranditult positiivne tegelane. See ärgitas siinses artiklis küsima, mis tõsielutegelikkusest annab ainekst lauluks, mis ajalooks. Vastus peitub teksti žanris: laul oli sotsiaalsete vastuolude väljaelamise viis, kus ajalookonkreetsus andis ruumi hoiakutele ja hinnangutele. Kuid näib, et oluline on ka mineviku järelmõju, ehk mis on minevikust oluline selle meenutamise ajal. Kui laulus oli oluline jutustada sellest, milles ilmneb seisustest ja võimusuhetest lähtuv konflikt, siis kultuuriajaloos asetub keskele kohale hariduse ja kultuuri edendamise vallas toimunu. Baltisakslaste tegevust hinnati kummaski seoses vastupidiselt.

Laulu edasiarendused on pärimusliku ajaloo uurimise vaatepunktist samuti kõnekad: esmalt oli tegemist olustikulauluga, mida on tõlgendatud kui kaebe- ja protestilaulu. Sellest vaatepunktist analüüsis „Eesti mehe” laulu Peters. Tedre näitab sellele lisaks laulus väljenduvate hoiakute muutumist, mis olid kooskõlas ühiskonna arengutega XIX sajandi teisel poolel. Et neis tingimustes püsis laul funktsioonimuutuse kaudu (leides kasutust tantsu- ja mängulauluna), kõneleb omakorda mineviku tõlgendusmuutustest pärimusrühmas endas. Mõneti annab see ka vastuse küsimusele, mis ajaloo (s.o minevikutõlgendusest) taandub. Või teisipidi öeldult: miks see laul on kohaliku kultuuriajaloo pildilt taandunud, samal ajal kui baltisakslastel on seda pilti loov roll? Omaette küsimus on aga see, kas „Eesti mehe” laulul ei võiks siiski olla oma koht eesti või ka kohalikus ajaloos, arvestades uurimusi ja rohkeid andmeid, mis selle teksti kohta on arhiividesse talletatud.

Artikkel on edasiarendus Uhtjärvel 26.–27. veebruaril 2014. aastal toimunud IX Eesti folkloristide talvekonverentsil „Folkloor ja sidusus” peetud ettekandest, mis oli pühendatud Mare Kõiva 60. sünnipäevale. Töö valmimist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium (projekt IUT2-43) ning Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria Tippkeskus).

Arhiiviviited

Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Kirjandusmuuseum

E – M. J. Eiseni kogu (1880–1934)

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu (1927–1944)

RKM – Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna rahvaluulekogu (1944–1996)

RKM, Mgn II – magnetofonilindistuste kogu (1953–1993)

Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Eesti Kirjandusmuuseum

EKLA, f 38 – Ado Grenzsteini (1849–1916) käsikirjade kogu

EKLA, f 172 – 1905. Aasta Seltsi kogu (1929–1940, sisaldab materjale aastast 1903–1940)

Kirjandus

- Album Academicum 1994 = Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II. Tartu Ülikooli 1919–1929 immatrikuleeritud üliõpilased. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Ajalooarhiiv, Eesti Teadusfond, 558 lk.
- Ben-Amos, Dan 2009 [1971]. Folkloori defineerimine konteksti kaudu. – Dan Ben-Amos, Kommunikatsioon ja folkloor. Sator 9. Tartu: EKM Teaduskirjastus, Eesti Folkloori Instituut, lk 9–26.
- Burke, Peter 2004. History and Folklore: A Historiographical Survey. – Folklore, kd 115, nr 2. Routledge, lk 133–139.
- Dorson, Richard M. 1961. Ethnohistory and ethnic folklore. – Ethnohistory, nr 1, lk 12–30.
- Dorson, Richard M. 1986. A Historical Theory from American Folklore. – Handbook of American Folklore. Toim R. M. Dorson. Bloomington: Indiana University Press, lk 326–337.
- Dundes, Alan 2002 [1977]. Kes on rahvas? – Alan Dundes, Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast. Tallinn: Varrak, lk 11–32.
- Eesti ajalugu 2012 = Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg. Koost ja toim A. Selart. Tartu: Tartu Ülikooli Ajaloo ja Arheoloogia Instituut.
- Eichenfeldt, Peter 1909 = Pühajärve sõjad (Peter Eichenfeldti mälestused). – Eesti Kirjandus, nr 11–12, lk 428–434; 465–471.
- Grenzstein, Ado 1898. Kirjakogu – Olevik 12. V, <http://dea.nlib.ee/fullview.php?frameset=3&showset=1&wholepage=keskmine&pid=s1272879&nid=113419&con=0>
- Haan, Binne de, Renders, Hans 2013. Towards Traditions and Nations. – Theoretical Discussions of Biography. Approaches from History, Microhistory, and Life Writing. Toim H. Renders, B. de Haan. Lewiston–Queenston–Lampeter: Edwin Mellen Press, lk 15–33.
- Heimo, Anne 2014. Pereajalugu internetiajastul: diasporaa-genealoogia ja jätkuv ajalookirjutusprotsess. – Mäetagused, nr 56, lk 15–180, <http://www.folklore.ee/tagused/nr56/heimo.pdf>
- Hiemäe, Mall 1978. Kodavere pajatused. Kujunemine ja koht rahvajututraditsioonis. Tallinn: Eesti Raamat.
- Hiemäe, Mall 2003. Eesti Rahvaluule Arhiivi rajaleidmised. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Toim T. Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 50–60.
- Hopkin, David 2004. Storytelling, fairytales and autobiography: some observations on eighteenth- and nineteenth-century French soldiers' and sailors' memoirs. – Social History, nr 29 (2), lk 186–198.
- Hurt, Jakob 1879 [1868; 1871]. Pildid isamaa sündinud asjust. Tartu: K. Matiesen.
- Hurt, Jakob 1989 [1871]. Mis lugu rahva mälestustest pidada. – Jakob Hurt, Mida rahvamälestustest pidada. Artiklite kogumik. Koost Ü. Tedre. Tallinn: Eesti Raamat, lk 9–25.
- Hvostov, Andrei 2013. Orjaööst päästab leppimine sakslastega. – Postimees 5. II.
- Jaago, Tiiu 2014a. Pärimuslik ajalugu – arengusuunad ja paralleelid. – Mäetagused, nr 56, lk 7–20, <http://www.folklore.ee/tagused/nr56/sissejuhatus.pdf>
- Jaago, Tiiu 2014b. Minevikufaktid ja minevikusituatsioonid. Kõne ettevalmistamine ja esitamine. – Mäetagused, nr 56, lk 21–30, <http://www.folklore.ee/tagused/nr56/minevikufaktid.pdf>

- ajaloo allikaspetsiifikast. – Mäetagused, nr 56, lk 83–102, <http://www.folklore.ee/tagused/nr56/jaago.pdf>
- J a n s e n, Ea 1999 = Uus katse hinnata Ado Grenzsteini rolli Eesti ajaloo. Ajaloo Instituudis 28. jaanuaril 1999 toimunud seminari ettekanded ja teesid. – Tuna. Ajalookultuuri Ajakiri, nr 2, lk 111–125.
- J a k o b s o n, Carl Robert 1991 [1868, 1870]. Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljanne käsikirjast kommentaaride ja järelsõnaga. Tallinn: Eesti Raamat.
- J o h a n s e n, Paul 2005 [1961]. Legend Liivimaa avastamisest Bremeni kaupmeeste poolt. – Paul Johansen, Kaugete aegade sära. (Eesti mõttelugu 65.) Koost J. Kivimäe. Tartu: Ilmamaa, lk 303–323.
- J o y n e r, Charles 1989. A tale of two disciplines: Folklore and history. – Folklore and Historical Process. Toim D. Richtman-Auguštin, M. Povranović. Zagreb: Institute of Folklore Research, lk 9–22.
- K a r j a h ä r m, Toomas 2005. Hans Kruus kaugvaates. – Hans Kruus, Eesti küsimus. (Eesti mõttelugu 62.) Koost T. Karjahärm, H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, lk 7–19.
- K o r k a, Toomas 2013. Mälestused maaelust ja moderniseerumisest: kaks eesti varajast autoetnograafiat. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli etnoloogiaosakond, <http://hdl.handle.net/10062/30914>
- K r e u t z w a l d, F. R. 1844a. Mythische Beleuchtung des Labyrinths bei Dorpat. – Das Inland. Eine Wochenschrift für Liv-, Est- und Kurland's Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur, 9. aastakäik, nr 44, v 698–702.
- K r e u t z w a l d, F. R. 1844b. Nochmals eine Erklärung über die Labyrinth-Frage. – Das Inland. Eine Wochenschrift für Liv-, Est- und Kurland's Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur, 9. aastakäik, nr 51, v 812–814.
- K r u u s, Hans 1927. Pühajärve sõda 1841. a. Tartu: Loodus.
- K r u u s, Hans 1930. Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail: mit einem Referat die Bauernbewegung in Südostland in den 40-er Jahren des XIX Jahrhunderts. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- K r u u s, Hans 2005 [1930]. Ärkamisaja pärandus eesti ajaloo uurimisele. – Hans Kruus, Eesti küsimus. (Eesti mõttelugu 62.) Koost T. Karjahärm, H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, lk 122–133.
- K r u u s, Hans 2005 [1939]. Jakob Hurda pärand eesti rahvuslikule mõttele. – Hans Kruus, Eesti küsimus. (Eesti mõttelugu 62.) Koost T. Karjahärm, H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, lk 198–225.
- K õ i v a, Mare (toim) 2014. Maailm ja *multitasking*. (Tänapäeva folkloorist 10.) Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- L a i n e s t e, Liisi (toim) 2012. Eesti ja Poola huumor. – Mäetagused, nr 52, <http://www.folklore.ee/tagused/nr52/index.html>
- L a u g a s t e, Eduard 1946. Eesti rahvalaulude uurimise metodoloogilisi lähtekohti. – Looming, nr 4, lk 476–486.
- L a u g a s t e, Eduard 1957. Kalevipoja-muistendite tüpologiseerimise küsimusi. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 53.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- L o o r i t s, Oskar 1927. Vägilase prototüüpe. – Album M. J. Eiseni 70. sünnipäevaks. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, lk 37–71.
- L o r e n z, Chris 2013. Ajalugu ja teooria. – Tuna. Ajalookultuuri Ajakiri, nr 4, lk 94–107.
- Methis 2010 = Methis. *Studia Humaniora Estonica*, nr 5/6. Omaelulookirjutus ees-

- ti kultuuriloos. Koost ja toim L. Kurvet-Käosaar, <http://www.methis.ee/arhiiv/methis-nr-5-juuni-2010>
- Palm, August 1938. Tähelepanekuid eesti memuaarkirjanduse arengust ja laadist. – Eesti Kirjandus, nr 6, lk 269–306; nr 7, lk 319–333.
- Peters, Oskar 1935. Uuem eesti rahvalaul „Eesti mees ja tema sugu”. Monograafia. Tartu. Käsikiri Tartu Ülikooli Raamatukogus.
- Rosenberg, Tiit 2010. Sotsiaalne käärimine ja konfliktid. – Eesti ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Toim T. Karjahärm, T. Rosenberg. Peatoim S. Vahtre. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 80–89.
- Saal, Andres 1893. Pärts ja prii II. Eestlaste priiuse ajalugu algusest meie ajani (1819–1866). Esimene pool. Rakvere: P. Erna.
- Salupere, Malle 1996. Meie esimene matsileht, esimene kutseõppeasutus ning nende asutaja pastor J. Ph. von Roth. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 514–520; nr 9, lk 590–600.
- Selart, Anti 2013. Meie soov pole olnud müüte murda. – Eesti Päevaleht 27. I.
- Sepp, Hendrik 1928. Eesti iseseisvuse ajal ilmunud eestikeelne memuaarkirjandus. – Ajalooline Ajakiri, nr 1, lk 50–61.
- Siim, Pihla Maria 2014. Üle piiride liikuvad pered: lood mobiilsusest ja paigal püsimisest. – Mäetagused, nr 56, lk 127–154, <http://www.folklore.ee/tagused/nr56/siim.pdf>
- Sild, Olaf 1902. Johann Philipp Roth. – Eesti Üliõpilaste Seltsi album. 7. leht. Tartu: Postimees, lk 139–166.
- Tamm, Marek 2012. Monumentaalne ajalugu. Esseid Eesti ajalookultuurist. – Loomingu Raamatukogu, nr 28–30. Tallinn: SA Kultuurileht.
- Tampere, Herbert 1965. Eesti rahvalaule viisidega. 5. osa. Tallinn: Valgus.
- Tarvel, Enn 1982. Sissejuhatus. – Henriku Liivimaa kroonika. Tallinn: Eesti Raamat, lk 5–21.
- Tedre, Ülo 1951. Talupoja võitluse kujutamise mõisniku vastu XIX sajandi eesti folklooris. Diplomitöö. Tartu: TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas: diplomitöö nr 14.
- Tedre, Ülo 2003 [1954]. Eesti mees ja tema sugu XIX sajandi Eesti lõppriimilises rahvalaulus. Tallinn–Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Thomson, Alistair 2007. Four paradigm transformations in oral history. – The Oral History Review, kd 34, nr 1, lk 49–70.

Folklore, history, and ‘narrated history’: An interdisciplinary view of the studies of an Estonian folk song

Keywords: newer Estonian folk song, folklore, interpretations of the past, oral history, history of folkloristics

The article discusses some points of contact between folkloristics and historical studies. The general framework is based on Peter Burke’s schema, which describes the previous development of the relations between the two disciplines as consisting of three periods: the age of harmony, the age of suspicion, and the age of rapprochement. The focus lies on the age of suspicion (1920s–1970s), when folkloristics and historical studies used to develop separately and in parallel. Nevertheless, folklorists appear to have used some historical data in their studies.

How exactly and in what context it was done is analysed on the example of the available studies of a popular 19th-century Estonian folk song *Eesti mees ja tema sugu* („Estonian man and his kin”). The results show that the folklorists have used historical data not only to date the formation stages of the song, but also to describe the developments in the relevant historical and cultural background. The same period involves increased interest in stories based on true life, which were, at that time, mostly considered a valuable resource of historical research. Modern folklorists, however, tend to question folk images of the past. Also, memoirs or other true-life stories are examined with a focus on the representation of historical events, not on the events themselves.

The article addresses some stereotypes observed in the portrayal of the past in the song of „Estonian man”, discussing their formation in the interaction of oral and written culture as well as some later interpretations of those stereotypes.

*Tiiu Jaago (b. 1960), PhD, University of Tartu, docent of folklore studies,
tiiu.jaago@ut.ee*